

Szabóné Kármán Judit

Őszintén a „cigánykérdésről”

Az elmúlt hónapokban, hetekben számos írást olvashattunk kormányközeli és ellenzéki lapokban egyaránt, melyek a cigánysággal,¹ a roma/cigány népesség és a többségi társadalom együttélési nehézségeivel foglalkoztak.² A cikkek egy része kiválóan diagnosztizál, s persze megjelennek sommás megállapítások is: „A cigányság társadalmi felemelkedésének legnagyobb, bár távolról sem egyetlen akadálya maga a cigányság.”³ A történész-kriminológus Póczik⁴ jól láttatja azt a mai magyar társadalmi teret, amelyben az erről szóló diskurzus már évek óta folyik: „fajvédő stílusú sérelmi nyelvezet” uralja a megnyilvánulásokat, „a két nagy politikai vonulat ideológiai hívószavai” mentén kerül sor a téma tárgyalására: „egyik a cigánybűnözést hangsúlyozza, a másik a magyar társadalom rasszista voltát”.

---

¹ A hazánkban élő cigányság nagy része önmegjelölésként a *roma* kifejezést használja. Romani nyelven (a hagyományőrző, nagyobb létszámú oláh-cigányok nyelvén) ugyanis a *rom* (tsz: *roma*) jelentése *ember*, számukra a *cigány* megjelölés pejoratív, sokan sértőnek találják: „roma vagyok, nem cigány”. Velük szemben a cigányság másik csoportja (a lélekszámban jóval kisebb beás cigányok) magukra nézve a cigány megjelölést tartják helyesnek: „cigány vagyok, nem roma”, hisz a beás nyelv egészen más, mint a romani, az ő nyelvükben nincs rom, roma kifejezés. A szakirodalomban, a tudományos diskurzusban helyesen: roma/cigány megjelölést használunk (például roma/cigány népesség).

² Néhány közülük: Németh Gy.: Vihar Edelényben. *Magyar Nemzet*, 2009. szeptember 11.; Orsós J.: Nem mindenki beszél salgótarjáni tájszólásban. *Magyar Nemzet*, 2009. szeptember 10.; Lippai R.: Cigányintegráció – Immár az elitek is pánikolnak. *Magyar Nemzet*, 2009. november 11.; Turóczy Zs.: A huszonegyedik órában – Cigánykérdés belülről 1., 2. *Népszabadság*, 2009. november 10., 12.; Czene G.: Hogyan lehet hasznot húzni a cigányok nyomorából. *Népszabadság*, 2009. december 21.; Tódor J.: Cigányvadászat Magyarországon 8. *Népszabadság*, 2010. január 25. Bíró A.: Az integráció ára. *Népszabadság*, 2010. március 8. Szuhay P.: A szociális kártyáról. *ÉS*, 2010. február 26. Hadas M.: A szoclib közértelmiségi és a cigányok. *ÉS*, 2009. szeptember 4. Zárug P. F.: Kalandordemokrácia I–II. *Magyar Demokrata*, 2010. január 21., február 10.

³ Németh Gy.: i. m.

⁴ Póczik in Lippai R.: i. m.

Mit lehet, s egyáltalán kell-e még ehhez valamit hozzátenni? Nem mondtunk-e el, írtunk-e le már mindent e kérdéssel kapcsolatban? Talán nem, s akkor igen nagy a felelősségünk.

Valószínűleg nincs ma olyan gondolkodó ember az országban, aki ne látná világosan, hogy minden egyéb (politikai, gazdasági, erkölcsi és még sorolhatnánk) nehézségünk mellett a legnagyobb probléma a cigányság helyzete s az együttélés nehézségei. Annak ellenére, hogy ezt majd mindenki felismerte, semmi, azaz semmi érdemleges – bakancscsattogtatások és politikai lózungok hangoztatásán, büntető szankciók és szigorítások kilátásba helyezésén kívül semmi –, előrevivő nem történik.

Ami írásra készített, az nem is igazán a jelen dilettantizmusa feletti mérgeződés már, sokkal inkább a jövő politikai szereplői - megkockáztatom: a kérdés, a feladat súlyát valójában nem értő, érzékelő, azt komplexen, összefüggéseiben átlátni nem tudó felelősök – miatti aggodalom. A végső lökést a szerencsétlenül félresikeredett *Kassza*⁵ című műsor adta, melyben a „sérelmi nyelvezet”, a „kétféle ideológia hívószavai” megakadályozták a valódi párbeszéd létrejöttét, a téma érdemi kifejtését, valamint *Tölgyessy Péter*nek a Duna TV-ben elhangzott mondatai,⁶ melyeket ugyan már többször hallottunk tőle, de a választások közeledtével különös jelentőséggel bírtak. Általánosságban az elmúlt időszakra, a pártok programjaira utalva a következőket mondta: „Minden fontosabb annál, hogy mi lesz az országban, egyetlenegy dolog fontos, a hatalom megszerzése és megtartása”, „aki őszintén beszél, az könnyen ráfizet”, illetve „az a párt, aki [sic!] együtt tud álmodni a szavazóival, az lesz a nyertes”. Márpedig ma, úgy tűnik, kevesen álmodnak a cigányság sorsának jobbításáról. Arról igen, hogy rendnek kellene lennie az országban, s a legtöbben úgy vélik, ennyi elég is lesz ahhoz, hogy végre béke legyen (legalábbis a „cigányügy” tekintetében).

Talán ennek is köszönhető, hogy egyetlen párt programjában sem fedezhető fel átfogó, célzott terv a cigányság helyzetének rendezése érdekében. Márpedig „magától”, „csak úgy, spontán” nem változik semmi. (Tulajdonképpen még a tervezés is kevés, de legalább valami.) Azzal áztatni magunkat és a cigányság vezetőit, hogy a gazdasági motor beindítása után itt hamarosan (de legalábbis tíz év alatt) új munkahelyek százazrei várják majd a cigányokat, s ezáltal minden megoldódik, elérkezik a Kánaán, enyhén szólva is

---

⁵ m1, 2010. február 18., 25.

⁶ *Közbeszéd*, 2010. március 2.

illúzió. Elég, ha valaki megnézi a cigányság iskolázottsági mutatóit, számbeli felülreprezentáltságát az ország leszakadt régióiban, ismeri és számításba veszi a szegregált telepek, gettók szubkultúrája talaján kialakult s a szegénykultúrával összefonódott, gyakran a bűnözés (az erdei fabeszerzéstől a színesfémlopáson, prostitúción, drogkereskedésen, uzsorázáson keresztül a rablásig terjedő bűnelkövetések), a nihil, a kilátástalanság, a nyomor melegágyán lepergő életeket, sorsokat. Ha ismeri a diplomássá vált (s a diploma megszerzéséig sokszor a nyomorból, a nincstelenségből a többségnél jóval hosszabb és nehezebb utat bejárók – „akkor talán majd befogadnak”) s végül elhelyezkedni nem tudó cigány fiatalok elkeseredettségét, ismeri azt a fájdalmat, amit a megvetettség okoz a tisztességes, jóra igyekvő cigány embereknek (pusztán azért, mert cigánynak születtek), ha egyszer is megérti annak a cigány embernek a szorongását, aki azért fohászkodik Istenhez, hogy születendő gyermeke minél világosabb bőrszínű legyen, hogy ne érje annyi megaláztatás az életben, mint őt, máris érti, miért nem lesz itt „csak úgy, spontán” tejjel-mézzel folyó ország e hat-hétszázézer főt számláló népcsoport számára. S ne áltassuk magunkat, akkor a többség számára sem lesz!

Pedig még soha – közös történelmünk hatszáz éve során – nem volt ennyire elodázhatatlanul fontos a nemzet egészének sorsa, jövője szempontjából a „kiegyezés”, újfajta diskurzus kialakítása cigányok és nem cigányok között, s a cigányság helyzetének rendezése.

A halogatás bűn, amint *Márai* is írja: „Magyarország igazi tehertétele nem az, amit cselekedett, hanem amit elmulasztott. És végül mindenek felett: amit eltűrt.” Márpedig a „cigányügy” valódi rendezését kétszáz éve halogatjuk, toljuk magunk előtt, miközben a feladat egyre súlyosabbá, nehezebbé vált; a meg nem oldott problémákra újak, majd még újabbak rakódtak.

Valójában történelmünk során többször is felmerült a „cigányügy”rendezésének igénye, de valami mindig közbejött; valami ennél fontosabb országos ügy felülírta, vagy a rendezési terv egyszerűen elveszett a bürokrácia labirintusaiban, illetve rosszul, mindenféle szakértelmet nélkülözve igyekeztek megoldani a kérdést.

A „cigányügy” rendezésére tett kísérletek a múltban

A XIV. század végétől a történelmi Magyarország területére érkező cigányság és a honos lakosság között egyfajta kölcsönösen előnyös egyensúlyi állapot alakult ki, melyet több tényező tartott fenn: mindenekelőtt a cigányok alacsony létszáma, valamint a mindkét fél számára előnyös kereskedelmi, gazdasági kapcsolatok. A békés együttélés ellenére ebből az időszakból is fennmaradtak peres ügyekről szóló iratok (lótolvajlás, lopás, „szemfényvesztés” vádjával perbe fogott és elítélt cigányokról), de sem ezek tárgyalása, sem a kérdés kezelése, megoldási módja nem volt etnospecifikus.

A „cigányügy” rendezésének kérdése először a XVII. század végén, a XVIII. század elején merült fel, miután felbomlott a kialakult egyensúly a környező országokból egyre nagyobb számban érkező (a rabszolgaság – lásd Moldva, Havasalföld –, az éhínség, a háborúk, üldözések elől menekülők) új és új cigánycsoportok bevándorlása miatt. Megjegyzendő, hogy a nyugat-európai országok, valamint Lengyelország, Csehország és Morvaország már a XV. század végétől diszkriminatív intézkedéseket hoztak a cigányok ellen, így az onnan menekülők célállomása is hazánk lett. De említhetjük Spanyolországot, Portugáliát, Angliát, Skóciát és Oroszországot is, ahol bár jóval rövidebb ideig, mint a már említett országokban, de szintén rabszolgasorban éltek a cigányok. A „cigánykérdés” megoldásához vaskézzel hozzáfogó abszolutista uralkodók – *Mária Terézia* és fia, *II. József* – intézkedései s eredménytelenségük többnyire ismertek. Sem a gyermekek elvétele szüleiktől, sem a nyelvhasználat megtiltása, sem hagyományaik, sőt népvük eltörlése nem vezetett eredményhez, de kétségtelen, hogy a letelepítési erőszak s a vándorlási tilalom miatt a cigányság és a honos népesség között teljesen új, addig ismeretlen együttélési mód alakult ki.

Az 1793. évi országgyűlésre a Cigányügyi Bizottság átfogó, komoly tervet készített, ami nem elsősorban az előző, „a cigányokat akár erőszakkal is hasznos állampolgárokká kell nevelni” elvet szorgalmazta, hanem olyan előremutató javaslatokat is tartalmazott, mint az új cigányok bevándorlásának megakadályozása, a letelepedettek iparos- és földműves munkájának ösztönzése, a földesurak kötelezése arra, hogy cigányaik számára házat építsenek, gazdálkodásukhoz a feltételeket biztosítsák (föld, munkaeszköz, jószág), a cigányoknak a települések belsejében, elszórtan való letelepítése, a lótartás engedélyezése, a vallásgyakorlás és az iskoláztatás preferálása. Az elkészült törvénytervezet azonban soha nem került az országgyűlés elé, a hivatali ügyintézők – miközben az irat egyik hivatalból a

másikba vándorolt – felületesen tekintették át az iratot, és nem tartották érdemesnek az előterjesztésre!

Ezután csak több mint harminc év múlva, az 1825–1827. évi reformországgyűlésen foglalkoztak újra a cigányság helyzetének rendezésével. A diétára készülő törvényjavaslat újszerű módon közelítette meg a cigányság ügyét; már nemcsak leírták a helyzetüket, hanem az okait is feltárták. Megállapították, hogy a cigányság területi elhelyezkedésének egyenlőtlenségei, egy-egy településen való koncentrálódásuk piaci túltelítettséghez, s így megélhetési nehézségekhez vezet; ezért javasolták a területi elrendeződés ésszerű átalakítását, valamint a foglalkozási differenciálódás racionalizálását. Az elkészített törvényjavaslat vitája sajnos sem ekkor, sem később nem történt meg, az országot érintő nagyobb horderejű problémák mögött – mint oly sokszor a történelem során – a cigányság helyzetének rendezése ismét háttérbe szorult.

1892 decemberében *Hieronymi Károly* belügyminiszter körlevélben rendelte el valamennyi vármegyei törvényhatóságnak, hogy az összes településen egyazon napon, 1893. január 31-én írják össze a cigányokat. A kutatás előszavában ez olvasható: „A hazai cigányok ügye régóta országos és gyökeres rendezésre vár. E rendezés szükségessé teszi mindenképp előtte a cigányok számbeli és demográfiai állapotának tüzetes és biztos megismerését. E nélkül minden törekvés, minden intézkedés csak tapogatózó bizonytalan kísérlet, melynek eredményét, hatását kiszámítani lehetetlen.” Az összeírás célja tehát egy mélyreható vizsgálat elvégzése volt a cigányság helyzetéről; tudományos eredményei egy későbbi „cselekvési terv” alapjául szolgáltak volna. Hiányosságai ellenére jelentős munkát: átfogó képet adott a korabeli cigányság helyzetéről, tehát megvalósította azt a célt, amiért az összeírást elrendelték. Az adatokból kiolvasható volt a cigányság differenciáltsága, területi, foglalkozásbeli, nyelvi sokszínűsége, láthatóvá vált, hogy sürgető feladat oktatási, gazdasági, munkaerőpiaci és társadalmi helyzetük javítása. Az előbbi törvénytervezetek sorsát ismerve, talán már meg sem lepődünk azon, hogy a felmérést ismét nem követték tetek.

1907-ben *Wekerle Sándor* miniszterelnök ugyan cigányügyi kormánybiztost nevezett ki – felismerve, hogy a „cigányügynek országos érvényű, gyökeres rendezése szükséges” –, de a tisztséget betöltők tevékenységéről, eredményeiről semmit nem tudunk. (Bár az egyik biztostól feljegyezték, hogy „feladatát hanyagul látta el, sűrűn kimaradt hivatalából”). Már ekkor, a XX. század elején sokak számára kézenfekvő megoldásnak tűnt a „cigányügy”

végleges megoldásaként a cigányok kiirtása, „koncentrációs táborokba” zárása. 1907-ben – miközben a kormány tehetetlen, a feladattal megbízottak hanyagul ill. sehogy nem végzik munkájukat (félelmetes hasonlóság a tavaszi fordulat előtti helyzethez!) felerősödik s egyre agresszívabbá válik a cigányellenes hang. „Kiirtani! Igenis, ez az egyetlen mód. Hiszen miből is áll tulajdonképpen a civilizáció? A civilizációra nem hajló és nem alkalmas emberfajoknak a kiirtásából” – írja *Porzolt Kálmán* a *Pesti Hírlap* 1907. augusztus 6-i számában.

A holokauszt, majd az ország újjáépítésének megkezdése után, a hatvanas évek elején került napirendre ismét a „cigányügy” rendezésének kérdése. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1961. június 20.-án elfogadott határozata *A cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról* szabta meg a XX. század következő évtizedeinek cigánypolitikáját. A kétszázezer fős cigányság helyzetének bemutatása után – csupán 30%-uk illeszkedett be, a cigánytelepek száma 2100, a munkaképes korosztály 35%-a egyáltalán nem dolgozik, nagy részük írástudatlan, a fiatalok többsége csak két-három osztályt végez el, beilleszkedésüket, munkahelyi elhelyezkedésüket nehezítik a feléjük irányuló előítéletek is – kijelöli a célt: „Fokozatosan el kell érni, hogy a cigányok a lakosság többi részétől nem elkülönítetten állandó lakóhelyeken települjenek, állandó munkához jussanak, egészségügyi körülményeik javuljanak és emelkedjék kulturális színvonaluk. Fel kell venni a harcot a lakosság körében még ma is élő helytelen nézetek ellen, amelyek megnehezítik a cigányok beilleszkedését.” Egyik legfőbb feladatnak az oktatást tartották, ennek érdekében meg is kezdődött a cigány iskolák, cigány osztályok létrehozása országsszerte. Az itt folyó alacsony színvonalú oktatás természetesen nem hozott átütő eredményt. Jelentős visszahúzó erőnek számított gyakran a tanulási motiváció hiánya mind a szülők, mind a gyerekek, de az oktatás egyéb szereplőinek részéről is. Az iskolák működéséhez a helyi tanácsok gyakran nem nyújtottak anyagi támogatást, de nehezítette az oktatásban való részvételt a telepek nagy távolsága az iskolától, a telepi utak rossz minősége, a gyermekek gyenge egészségi állapota, hiányos szókincese és beszédképessége, a hivatalos részről tapasztalható engedékenység, a tanulmányok alól való indokolatlan felmentés (melyek következtében a cigány gyerekek megrekedtek az alsó tagozat osztályaiban), illetve a kiegészítő iskolákba, osztályokba utalás, ami nemritkán etnikai alapon szelektált. Mindez hozzájárult a cigányság tömeges, általánosnak mondható aluliskolázottságához. A nyolcvanas években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az alacsony iskolázottság, a nagyfokú iskolai lemorzsolódás összefügg az

elkülönített oktatással. 1983-ban az Országos Pedagógiai Intézet elé került az az előterjesztés, melyben megállapítják, hogy az 1961-es párthatározat értelmében létesült cigányosztályok nem teljesítik a hozzáfűzött reményeket, inkább a szegregáció, mint a felzárkóztatás eszközeivé váltak. Az elkülönített oktatás azonban egyre nagyobb gyermekszámmal folytatódott.

Hasonlóan szakszerűtlenül nyúltak hozzá a lakáshelyzet megoldásához. Igaz ugyan, hogy sokaknak sikerült kiszakadni a telepekről (lakásépítéshez kölcsönt felvéve), de a többséget mindenféle telepfelszámolási terv ellenére odakötötték a telepekhez. Lerombolva kunyhóikat, ugyanott, szinte ugyanakkora alapterületű, téglából felhúzott „CS” (csökkentett értékű, azaz komfort, víz, csatorna, sokszor villany nélküli) lakásokat építettek számukra, amit OTP-kölcsönt felvéve törlesztettek, illetve másik gyakori módja volt a „felszámolásnak”, hogy az egész telepet a falu egyik végéről a másikra helyezték át, egy tömbben hagyva a cigányságot. A telepfelszámolás a gyakorlatban tehát annyit jelentett, hogy az előzőhöz képest alig jobb minőségű, de a többségtől továbbra is elkülönített, szegregált lakhatást tettek lehetővé számukra (szemben az elhatározott elvekkel).

Foglalkoztatási viszonyaikban azonban jelentős és általános javulás következett be: a szocialista nagyipar, a bányák, gyárak, kohók, építkezések még vidékről is „felszívták” a cigány munkaerőt. Ennek köszönhető, hogy a nyolcvanas évek közepéig szinte ugyanolyan arányban voltak állandóan foglalkoztatottak a cigány, mint a nem cigány férfiak. (85, illetve 87%). Ez az alig huszonöt év máig egyedülálló korszak a cigányság történelmében! Ekkor kerülhettek be először tömegesen a modern munkaerőpiacra, a rendszeres kereset pozitív jövőképet jelentett számukra, az előbbre jutás lehetőségét, egyfajta társadalmi presztízis elérését a többség szemében, az önértékelés, önbecsülés jelentős javulását, a dolgozó apák s egyáltalán a rendszeres munka becsületét a fiatalabb generációk szemében, a mindennapi kapcsolatot, sőt a munkavégzés kapcsán egymásra utaltságot cigányok és a többség tagjai között, aminek következtében az előítéletek nagymértékben csökkentek. Cigányok tömegei hitték el, hogy szükség van rájuk, s hogy ez az ország az ő hazájuk is. Mindez a rengeteg érték vált semmivé a nyolcvanas évek közepétől, egyik pillanatról a másikra, mikor cigányok százai zuhantak ki a munkaerőpiacról a szocialista ipargazdaság összeomlása miatt. S mivel a „zsebükben” – ellentétben a többségi társadalom tagjaival – az említett alacsony színvonalú oktatás miatt nemhogy szakmai képzettség, de még nyolcosztályos végzettség

sem volt, többé nem tudtak visszakapaszkodni a rendszeres munka világába. Sajnos (megint sajnós!) a politikai (gazdasági, oktatási stb.) reakció a cigányok tömeges munkavesztésére nem ésszerű és előremutató válasz volt (például az oktatás, szakmatanítás azonnali megkezdése), hanem csupán tűzoltás, ami évtizedekre ismét meghatározta a cigányok tömegeinek sorsát: a segélyek folyósításának megkezdése (azaz hal adása háló helyett). Ma egyfajta társadalmi amnézia működik: úgy állítják be a cigányokat, mintha ők vonultak volna ki a munkaerőpiacról, ők tagadták volna meg a munkavégzést, s cserélték volna fel a lapátot, csákányt az otthoni heverőre, a falopásra, az éhezésre. Így aztán könnyen kialakul a lusta, mihaszna, élősködő cigány sztereotípiája, sőt, olyanfajta diskurzus, amely mindezt etnicizálja, a cigányság sajátos kulturális másságával magyarázza. Az már egy másik kérdés, hogy a generációk óta a segélyezésben szocializálódó népességet – melyben a munkanélküliséggel együtt járó szociálpszichológiai változások jelentősek – miképp lehet kimozdítani a tanult tehetetlenség állapotából.

A rendszerváltást követően az 1993. évi kisebbségi törvény megalkotása, a kisebbségi önkormányzatok létrehozása, a Roma Integráció Évtizede Program (2005–2015), a deszegregációs törvény megalkotása és kihirdetése (továbbá még számtalan program, s többek között közel százhuszmilliárd forint, amit tíz év alatt az integrációra szántak a kormányok) lett volna/lenne hivatott a cigányság helyzetén jelentősen javítani. Elértek ugyan sikereket (például a pécsi Gandhi Gimnázium, Kalyi Jag szakiskolák alapítása, ösztöndíjprogramok, Romaversitas stb.) is, főleg helyi szinten, azonban átfogó, az egész cigányság sorsát jobbító intézkedések nem születtek, sok tekintetben inkább visszaesés tapasztalható. Az életkörülményeiket meghatározó legfontosabb mutatóik következőképpen alakultak: míg 1991-ben a cigány gyermekek 32%-a tanult szegregált körülmények között, ma ez az arány megközelítőleg 60%, a fiatalok 80%-a végzi el a nyolc osztályt, ebből csupán 20%-uk tanul tovább középiskolában, s közülük kevesebb, mint 10% érettségizik. A cigány férfiak foglalkoztatottságának változása: 1971-ben 85%, 1993-ban 29%, 2003-ban 28%-uk rendelkezett folyamatos munkával. Ma már vannak olyan falvak, térségek, ahol a cigányok munkanélkülisége megközelíti a 90%-ot. (Összehasonlításként ugyanez az arány a teljes népességben munkaképes korú férfiakat tekintve: 87%, 64%, 56,5%). A roma/cigány háztartások 56%-a a lakosság alsó jövedelmi tizedéhez tartozik. Területi elhelyezkedés szerint: 2000 fő alatti településen él a teljes népesség 16,8%-a, a cigányok 40%-a, 1000 fő alatti

aprófalvakban (orvos, gyógyszerár, óvoda, iskola nélkül) pedig az összlakosság 7,8%-a, a cigányság 20%-a. 1997-ben 540 cigánytelepet írtak össze, a 2003-as ÁNTSZ-felmérés szerint tizennégy megyében már 637 telepet regisztráltak. Míg 1993-ban a cigányok 63%-a élt szegregáltan, 2006-ban ez az arány 72%-ra nőtt. Egyértelmű, hogy a helyzet romlásáról van szó.

Mit lehet, mit kell tenni?

Minél többet, szakszerűen, átgondoltan, nemzedékekre előre tervezve, a sokféle feladat megoldását összehangolva. Mindenekelőtt azonban egyfelől politikai szándékra, másfelől széles társadalmi konszenzusra van szükség. Egy józanul gondolkodó, előrelátó, a haza sorsáért tenni akaró politikus számára valószínűleg nem is kérdés, hogy e feladatot nem lehet megkerülni, minden súlyával együtt vállalni kell. A közmegegyezés megszerzése, a széles tömegek felelős gondolkodásának, a cigány kisebbség problémája iránti fogékonyságának kialakítása már jóval nehezebb, több irányból kell hozzáfogni.

1. Paradigmaváltás a cigányság ábrázolásában

Kiemelten fontos – erőteljes, közvélemény-formáló szerepe miatt –, hogy a média eddig megszokott cigányábrázolása megszűnjön. Különösen a szórakoztató tévműsorok (lásd stúdiógyónás-show), melyek emberi méltóságukban alázzák meg a benne szereplőket, alkalmasak arra, hogy a negatív, sztereotip cigányképet erősítsék a társadalom széles rétegeiben. Itt az idő, hogy roma/cigány bemondók, műsorvezetők jelenjenek meg a képernyőn. Általános tapasztalat, hogy bármilyen kisebbség – sérültek, etnikai csoporthoz tartozók, túlsúlyosak – képviselőjének pozitív szerepben való megjelenése a médiában, különösen a televízióban, hihetetlen mértékben hozzájárul az adott kisebbség társadalmi elfogadottságához, s ugyanakkor a csoporthoz tartozók körében is jelentősen növekszik az önfogadás. Márpedig egy társadalom mentális egészségéhez mindkettőre szükség van!

Egy másik – s hitelesebb – cigánykép kialakítását eredményezné, ha minél több sikeres, pozitív cigány életutat bemutató műsor készülne a szegénységet, nyomort, bűnözést ábrázoló helyett. Sokat segítené a konszenzus kialakulásában, ha értelmes, jól felépített

beszélgetőműsorok lennének rendszeresen, frekvenciált műsoridőben (nem éjszakai rétegműsorként!), amelyben egy-egy témát alaposan körüljárva, tévhiteket szétoszlatva (például a cigányság túltámogatásáról a *Kassza*⁷ végén ugyan gyorsan elhadart, de végül is elhangzott számadatok ezt a célt szolgálták volna). A diskurzus, a tények valós bemutatása, az ok-okozati összefüggések feltárása a megértést, az elfogadást teszik lehetővé.

A konszenzus megvalósulásának egyik jelentős akadálya, hogy a többségi társadalom nagy része – még a tanult réteg sem – nem ismeri a cigányok történelmét, kultúráját, hagyományait, szerepüket a magyar történelemben. E hiány pótlására elengedhetetlen, hogy végre létrejöjjön a Cigány Múzeum, amely már oly régi és jogos vágya a hazai cigányságnak. A közel hat-hétszázézer főt számláló, hatszáz éve a magyarországi történelemben részt vevő legnagyobb hazai kisebbség méltányolandó elvárása, hogy múltjuk emlékei egy helyen, állandóan kiállítva megtekinthetők legyenek. *Szuhay Péter* 1998-ban – az általa gyűjtött anyagból – a Néprajzi Múzeumban egyedülálló, nagyszerű időszak kiállítást rendezett, *Romák Közép-és Kelet-Európában* címmel. Az 1200 négyzetméteren kiállított páratlan gyűjtemény egy nemzetközi hírű, különös érdeklődésre, látogatottságra számítható Európai Cigány Múzeum alapjául is szolgálhatna. Amellett, hogy ezzel a cigányság több mint százéves kívánsága teljesülne (már 1876-ban szó volt alapításáról, melyhez a magyar nemesek a támogatásukat is biztosították), igen sokat számítana e kisebbség egészséges énképének kialakulásában, népük értékeinek felfedezésében is, s ez nem mellékesen ösztönző példát jelenthetne a felnövekvő cigány generációk számára.

A cigányság megismerésének, az előítéletek, a félelmek, sztereotípiák csökkentésének fontos helyszíne kell legyen az iskola; az alap-, közép- és felsőfokú képzésbe mindenütt be kell vezetni a cigányságról szóló tananyagot.

Csak ilyen keret, háttér megteremtése mellett lehetnek eredményesek a cigányság helyzetének változtatását célzó tevékenységek.

2. Minőségi oktatás biztosítása

Az elvégzendő feladatok közül toronymagasan kiemelkedik az oktatás, mégpedig a minőségi oktatás kérdése. Megfelelő oktatás nélkül ugyanis mindenféle előrelépés lehetetlen:

---

⁷ m1, 2010. február 25.

szakma, érettségi, diploma nélkül továbbra sem lesz munka, de marad helyette a nyomor, a megvetettség, a segélyeken tengődés, az alkalmi, fekete munkák, az egészségtelen életmód, lakóhely, a betegségek, devianciák, a korai halál, s mindezek átörökítése a következő generációkra. Az oktatás tehát mindennek az alfája. De csak a minőségi oktatás, amit a szegregált oktatás sem a múltban nem tudott, sem a jelenben nem tud megvalósítani, s nem lesz képes a jövőben sem. A cigányság oktatási mutatói ezt egyértelműen bizonyítják. Egyedüli megoldás az integráció, az etnikai alapú elkülönített oktatás megszüntetése, amit mindenütt végre kell hajtani, ahol egy kis esély van rá. Az integrált oktatás igenis sikeres, de megvalósításának nélkülözhetetlen kritériumai vannak; az elszántság az „ügy” érdekében, megfelelően kidolgozott program, kellően felkészített pedagógusok, szülők, gyermekek, iskolák és közvélemény, valamint elegendő idő mindennek eléréséhez. Az integrált oktatás – a tévhittel ellentétben – nem azt jelenti, hogy tizenöt problémás háttérű cigány gyermeket beteszünk tizenöt-húsz nem cigány gyermek mellé egy osztályba, egyik napról a másikra. Szó sincs erről! Az integrált oktatás komoly, összehangolt munka eredménye, s nem a liberális ideológia függvénye, amint ezt jól bizonyítja a két „integrációs sikertörténet”, a fideszes vezetésű Hódmezővásárhely, illetve a szocialista polgármester által irányított Szeged példája is. Az integráció ellen nem harcolni kell, hanem átgondolni, tanulmányozni az elért eredményeket, esélyt adni további sikerekre, hisz ez az egyetlen járható út, egy hazában élünk, együtt kell dolgoznunk és tanulnunk is.

A polgári kormány felállása után minden valószínűség szerint pozitív változások lesznek a rendkívüli módon tönkretett magyar oktatási rendszerben. A várakozásoknak megfelelően talán újra rend és fegyelem lesz az iskolákban, visszaáll a pedagógus tekintélye, a tanulás becsülete. Csupán az integrált oktatás, a cigány gyermekek minőségi oktatásának biztosítása nem szerepel a programban. Márpedig akkor mitől javulna a cigányok iskolázottsága? Az elérendő célként felsorolt elemek a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években, a poroszos iskolai rendszerben természetes velejárói voltak az oktatásnak, mégis siralmasak a cigányok iskolázottsági eredményei. Nem a fegyelem, a tekintély, hanem a minőségi oktatás hiánya az egyik legfőbb oka a cigányság tömeges aluliskolázottságának. Persze, egyértelmű, hogy számos más okkal is számolnunk kell: például a szülői motivátlansággal, a másfajta szocializációból fakadó hátrányokkal, az óvodáztatás, a tanulás otthoni feltételeinek hiányával stb. Ezek megléte azonban nem mentesít a magas

színvonalú oktatás biztosításának kötelezettsége alól. Minőségi – azaz érettségi, szakma megszerzését, egyetemi/főiskolai továbbtanulást lehetővé tevő – oktatást szegregált osztályban, huszonöt-harminc problémás, nehéz szociális helyzetű, motiválatlan, egymást lehúzó gyermek között motiválatlan vagy a sűrített „gyermekanyag” okozta kudarcok miatt igen gyorsan azzá váló, kiégő pedagógusok még emberfeletti munkával sem képesek nyújtani.

Az integrált oktatásban másfajta, de elsajátítható módszereket használnak a pedagógusok, s ezekben az intézményekben gyakran támaszkodnak pedagógushallgatók mentori munkájára is, valamint segíti a tanítást roma/cigány származású pedagógiai asszisztens, illetve az iskolában cigány pedellust foglalkoztatnak. Az integrált oktatás módszereit már nem kell kitalálnunk, sikeresen alkalmazzák őket különböző kultúrájú, eltérő szociális háttérű gyermekek közös oktatásában szerte a világon. Egyre inkább ismert az a nézet, hogy az individuális versenyztetés helyett sokkal hatékonyabb s az egész közösség szempontjából is előnyösebb, ha az úgynevezett kooperatív módszereket alkalmazzák az oktatásban. *Elliot Aronson*, a szociálpszichológia világhírű professzora, az integrált oktatás híve a múlt év végén hazánkban járva előadásaiban, nyilatkozataiban példákkal is alátámasztotta ezt. Az ő és munkatársai tapasztalata szerint az általuk bevezetett mozaikmódszer segítségével sikeresen képesek együtt tanulni fehér és fekete, többséghez és kisebbséghez tartozó, eltérő szociális háttérű, kultúrájú diákok az Egyesült Államok iskoláiban, míg a hagyományos módon oktató többi intézményben továbbra is jellemző az iskolai erőszak, az agresszió különféle megnyilvánulásai diákokkal és tanárokkal szemben, s nagymértékű a lemorzsolódás, a tanulási kudarc.

A cigány gyermekek sikeres iskolai előmenetelének nélkülözhetetlen feltétele a legalább három éven át tartó, rendszeres óvodai nevelésben való részvétel, mely alkalmas arra, hogy a halmozottan hátrányos helyzetből induló gyermekek esélyeit jelentősen javítsa. A szülőket és a gyermeket az óvoda felkészíti a többségi társadalom – s a többségi iskola! – elvárásaira, s kiváló lehetőség arra is, hogy közös szocializációs térben ismerkedjen, szokja meg egymást és hasson egymásra, bontsa le az előítéleteit mindkét fél. Két, igen komoly akadálya van a cigány gyermekek rendszeres óvodáztatásának; az óvoda, illetve az óvodai férőhely hiánya, valamint a szülők motivátlansága.

Ma Magyarországon évente ötezer gyermeket nem vesznek fel óvodába férőhely hiánya miatt. Hiába mutatja kormányzati adat, hogy még tartalék is van a rendszerben, a helyzet igen kedvezőtlen; egyrészt óriási aránytalanság van települések, régiók, de még városrészek, kerületek között is az óvodai férőhelyek, illetve az óvodák számát tekintve, másrészt a papíron ötévesként kötelezően beíratott gyermekek jelentős része – s különösen a hátrányos helyzetű és cigány gyermekek – rendszertelenül, ritkán (vagy egyáltalán nem) látogatják az óvodát. A nagyvárosokban és vonzáskörzetükben zsúfoltak az óvodák, jóval kevesebb a férőhely, mint a felvételre jelentkezők. Ugyanilyen gonddal küszködnek az egyre inkább elszegényedő települések is, ahol nő a hátrányos helyzetű gyermekek száma, ugyanakkor az önkormányzat képtelen kigazdálkodni az óvoda fenntartásához, a szakemberek béréhez szükséges összeget. Mindezek eredménye, hogy egyre több óvoda megszűnik, a fennmaradók olyan többletkihasználtsággal működnek, hogy már nem tudják felvenni az igénylőket. S ezek az óvodai férőhely, illetve óvoda nélküli települések az ország leghátrányosabb helyzetű régióiban vannak! S pontosan e helyeken termelődik újra az iskolázatlan, a munkaerőpiacon képzettség nélkül elhelyezkedni nem tudó, gettótelepüléseken, gettóregiókba tömörülő, szegregáltan élő, hátrányos helyzetű és roma/cigány népesség. A kistelepülések óvodáinak, kisiskoláinak megszüntetése beláthatatlan károkat okoz a fentiek miatt az egész országnak, lehetetlenné téve a cigányság felemelkedését.

Sürgető feladat tehát a bezárt óvodák megnyitása, újak létrehozása, a férőhelyek, az óvodapedagógusok számának emelése, s különösen a hátrányos helyzetű gyermekek folyamatos óvodai nevelésben való részvétele. Ennek fontosságát sokszor a szegénységben, mélyszegénységben élők nem ismerik fel, ezért a gyermekek, a felnövekvő generáció érdekében ösztönözni kell – akár „kemény” módszerekkel is, például a családi pótlék utalását a rendszeres óvodáztatáshoz kötve – a családokat. (S ha valaki ebben bármiféle „büntető” gesztust szeretne felfedezni, annak figyelmébe ajánlom *József Attila* versének sorait: „Érted haragszom, nem ellened, / nosza szorítsd meg a kezem, mellyel magosra tartalak álmaimban, / erősítsen az én haragom, dehogyan is bántson...”).⁸

Az iskolázottság mutatóinak drasztikus javítása érdekében országsszerte szükség van a már meglévő tanodák mellett újak létrehozására. Az iskolán kívüli tanulást mindenképpen

---

⁸ *Érted haragszom, nem ellened* (1926)

támogatni kell; a szűkös, szegényes otthoni körülmények, a sok gyermek, a saját tanulási tér hiánya, a szülői segítség nélkülözése lehetetlenné teszi a felkészülést. A tanodák azonban biztosítani tudják a nyugodt, tiszta, világos körülményeket, a hozzáértő tanári segítséget, a könyveket, számítógépet, s mindenekfelett olyan közösséget, ahol a tudás, az előbbre jutás igénye érték. Az ilyen s ehhez hasonló esélykiegyenlítő módszerek jóval eredményesebbek, mint a pozitív diszkrimináció olyan megoldási módjai, amelyek alacsonyabbra teszik a mércét a cigány fiatalok előtt (például a felsőoktatási intézményekbe való bejutáskor). Ez gyakran ellenérzést vált ki a többségi diákokból, az ezzel való megküzdés külön teher a cigány hallgatóknak (egyéb más nehézségük mellett), ezenkívül a megfelelő felkészültség hiánya igen hamar, már az első vizsgák során kiderül, ami kudarchoz vezethet.

3. A foglalkoztatás és segélyezés kérdése

A cigányság foglalkoztatottságának megoldása égetően szükséges, különösen az ország azon térségeiben, régióiban, ahol már évtizedek óta semmilyen lehetőség nincs a rendszeres munkavégzésre. A történelmi áttekintés alapján talán nyilvánvalóvá vált, hogy az alacsony foglalkoztatottságot kizárólag a romák/cigányok lustaságával, „másfajta” (ld. A *Kassza* című műsorban⁹ U. K. által A és B típusú népcsoportokról elhangzott megjegyzések) kultúrájából fakadó munkamoráljával magyarázni felelőtlen általánosítás, veszélyes sztereotipizálás. Amennyiben elfogadjuk, hogy „a cigányok kultúrájában, megélhetési módjában kódolva vannak a beilleszkedést gátló, a periférikus szegénykultúrát áthagyományozó mozzanatok”,¹⁰ akkor mit kezdünk a zenész cigányok sikereivel, ami mögött éveken át tartó – többnyire kora gyermekkortól kezdődő –, komoly tanulás, munka van? Ez a kitartás vezet olyan eredményhez, mint amit a közelmúltban produkált a Rajkó Zenekar: március elején Rómában, a pápai audiencián tízezer ember felállva tapsolt nekik, miután meghallgatták nagyszerű játékukat. S hova tesszük a tanult, diplomás, több nyelven beszélő cigány fiatalokat (akik nemritkán tanulatlan, szegény falusi, telepi cigányok gyerekei), az egyszerű, dolgozó, becsületes cigány embereket, a sikeres, megbecsült cigány vállalkozókat, a Cigány Labdarúgó Válogatott leginkább szegénysorból származó fiataljait, akik százhat nemzetközi

---

⁹ Kassza 2010. február 25.

¹⁰ Póczik in: Lippai R.: i. m.

mérkőzésből eddig százötöt megnyertek, s legutóbb a vatikáni Svájci Gárda válogatott csapatát győzték le 21:3 arányban? Hova tesszük *Papp Lászlót, Kótai Mihályt, Pélit, Szentandrásyt, Szakcsi-Lakatost, Pege Aladárt, Snétbergert* és még sorolhatnánk? Vagy ők már nem is cigányok?

Kulturális másságból fakadó eltérő munkamorálról a cigányság esetében csak olyan mértékben beszélhetünk, amilyen mértékben elfogadjuk a „magyarság kulturális másságából fakadó” – a környező országoktól igencsak eltérő – munkamorálról szóló megbélyegző jelzőket, amelyek hazánkat illetik holmi mutyizások, Nokia-dobozok s főleg a lassan teljes létszámban felálló börtönválogatottunk hírnevének köszönhetően.

Talán mégsem a „kódolásban”, hanem a körülményekben, a lehetőségekben kell keresni a különbségeket? Könnyen beszél „másfajta munkamorálról” az, aki olyan családban nőtt fel, ahol szüleitől a munkavégzés adta örömet, az alkotás élményét tanulta el, megfelelő iskolába járt, tiszta, egészséges körülmények között él, bármikor tisztálkodhat, jóllakhat, egy jó könyvvel, zenével elvonulhat egy nyugodt, meleg, csendes sarokba, nem szenved éhségtől, hidegtől, élősködő rovaroktól, a rossz kályhából gomolygó füsttől, nem kell elviselnie naponta a személye ellen irányuló megvetést, bizalmatlanságot. Kívülről könnyű másfajta típusú emberekről beszélni, de ha valaki veszi a fáradságot, s igyekszik megismerni a nehéz körülmények között élők életét, talán eljut addig a mentális érettségig, amiről tanúskodik az egyik hallgatóm megfogalmazása: „Ezek a látogatások segítettek megtapasztalni azt, hogy az én problémáim másnak az álmait jelentenek, és az ő problémája nekem egy percre sem jelentene gondot.”

A lehetőségek hiánya és a körülmények okozta nehézségek mellett a segélyezésre „rászoktatás” is nehezíti a munkaerőpiacra való visszatérést, ám ezzel kapcsolatban is fontos, hogy a tényeket világosan lássuk. Ma Magyarországon közel kétszázezren részesülnek rendszeres segélyezésben, becslések szerint ennek csupán 30–50%-a cigány. S ha már a támogatásokról esik szó, meg kell említeni azt a százhúszmilliárd forintot is, amit a kormányok 1996 és 2006 között a cigányság integrációjára szántak. Itt most nem a pénz elpocsékolására, helytelen felhasználására, eleve „máshova irányítására” kívánok utalni – ami már a közvélemény, s nemcsak a szakma előtt egyre nyilvánvalóbb -, hanem az összeg nagyságára, ami közbeszéd tárgya, s alkalmas arra, hogy a cigányság elleni hangulatot táplálja. Nos, mit jelent a **tíz év** alatt elköltött százhúszmilliárd forint? Az **egyévi** magyar

nemzeti össztermék 0,4%-át! Az ÁSZ jelentése szerint **tíz év** alatt harmadannyi pénz fordítódott a cigányságra, mint **egy év** alatt például mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodásra, és negyedannyi, mint a nonprofit szervezetekre egy év alatt! Összehasonlításképpen: a MÁV évente százkilencvenmilliárd forintot kap a költségvetésből (plusz még rendkívüli támogatásokat).

Tehát ha jól megnézzük a cigányság helyzetét, reálisan azt kell mondanunk, hogy lehetőségeik erősen korlátozottak, többszörösen hátrányos helyzetük felerősíti esélyegyenlőtlenségüket, s ráadásul valódi, eredményes anyagi támogatás sem történt érdekükben. Azt állítani, a cigányokról általánosságban kijelenteni, hogy azért nem dolgoznak, mert „rossz túlélési stratégiát választottak, ami viszont kulturális és nem szociális probléma”,¹¹ sem a fentiek, sem a tényszerű adatok tükrében nem felel meg a valóságnak. A legutóbbi kutatás, 2003-as adatok szerint a fővárosi cigányok 49%-a, a keleti országrészben élők 14%-a, a dunántúliak 28%-a rendelkezik rendszeres munkával. Az adatok egyértelműen összefüggésben vannak az ország lakosságának munkaerőpiaci lehetőségeivel; ugyanezekben a régiókban, térségekben a többségi lakosságnak is igen nehéz munkához jutnia, mégsem gondoljuk, hogy egy borsodi, dunántúli, békési ember elhelyezkedésének legfőbb akadálya a kulturális másságából fakadó eltérő munkamorálja.

Tény, hogy a cigányság foglalkoztatottságát nehezíti az alacsony iskolázottság, bár nem törvényszerű, hogy emiatt ennyire kiszoruljanak a munka világából. Az EU országokban jóval kedvezőbb a helyzet; a nyolc osztályt vagy annál kevesebbet végzettek 47%-a rendelkezik munkával, nálunk ez az arány 28%. Minden bizonnyal az olyan intézkedések is kedvezőtlenül hatnak a munkavállalásra, amelyek akadályozzák a mobilitást, mint a közlekedés országos leépítése, a munkásszállók megszüntetése, az olcsóbb bérlakások hiánya. Egyértelmű, hogy a foglalkoztatás megoldása csak e feltételek biztosítása mellett lehetséges.

Őszintén kell beszélni a segélyezésről is, ami ugyan – mint az említett adatok mutatják – messze nem olyan mértékű, mint az a köztudatban elterjedt, s nem is csak és nem is főleg cigányok részesülnek belőle, mégis az egyik leginkább elterjedt, ellenséges indulatokat szító téma a közbeszédben, a politikában, a szociális szakmában. Talán mindenki egyetért abban, hogy a segélyezés szükséges rossz; nélküle a családok, a gyermekek még

---

¹¹ Ungváry, *Kassza*, m1, 2010. február 25.

nagyobb nyomorba jutnának. Ugyanakkor, míg a fizikai szükségletek kielégülnek (táplálékhoz, ruhához, meleghez stb. jut a támogatott), a szellem, a lélek fokozatosan leépülhet, jelentősen változhat. A segélyen élők ugyanúgy függővé válhatnak, miképp a különféle szenvedélybetegségek rabjai; kezdetben az ember még reménykedik, még keres munkát, szégyelli a segílyt, majd a kudarcok, sikertelenségek nyomán idővel feladja, beletörődik a segélyezett létbe, s fokozatosan apatikussá válik, belesüllyed a tanult tehetetlenség állapotába. Vannak, akik e tehetetlen állapotot kihasználva – uzsorakölcsönt nyújtva – kiválóan megélnék az elesett emberek kiszolgáltatottságából. A segélyfüggővé váltak közül évek, évtizedek múltán már igen keveseket motivál, hogy önbecsülésük megtartása végett mégis elvállaljanak valamilyen munkát, különösen akkor, ha az azért kapott juttatás (leszámítva belőle az utazási költségeket, a kezdeti beruházásokat, például a rendes ruha, cipő vásárlását) alig vagy egyáltalán nem haladja meg a házhoz jövő segély összegét. A segélyezésen szocializálódott létből rendkívül nehéz visszatérni a rendszeres munka világába! A segélyfüggőket úgy kellene tekinteni és kezelni, mint az egyéb szenvedélybetegeket; a „szerről való leszedés”, a közösségi tevékenység, a csoportmunka, a megvonási tünetek kezelése, a tanult tehetetlenségből való kimozdítás, a motiválás, az „elvett anyag” helyett valami pozitív nyújtása mind nélkülözhetetlen elemei a gyógyításnak.

A monoki példa – tegyük félre az ellene felhozott „rasszizmus megjelenése a szociálpolitikában” vádat – az első, a legfontosabb lépést tette meg a javulás felé: kidolgozói vállalták a konfrontációt. Tudatosította, hogy komoly kórképről van szó, s jelezte, hogy megalkotói nem hajlandók elkenni, elkendőzni a problémát, nem működnek együtt ennek az állapotnak a további legalizálásában (szaknyelven: kiléptek a társfüggő szerepből). A „segélyért munkát” alapelv arra is képes, hogy minél több, már a tehetetlenség állapotába süllyedt embert valahogy kimozdítson a holtpontról. Természetesen sem a közcélú, sem a közhasznú, sem a közérdekű munkák nem fogják megoldani a foglalkoztatást. Egyértelmű, hogy a szociális kártya nem tudja összességében kezelni a kiszolgáltatottak társadalmi problémáit, de valami elindult; annak határozott tudatosítása, hogy ebben az országban minden munkaképesnek és aktív korúnak joga és kötelessége munkából megélni.

Hogy miképp javul drasztikusan a cigányság foglalkoztatása a hazai piac erősítése, a termőföld védelme, a mezőgazdasági termelés és feldolgozóipar fellendítése, a családi gazdaságok megerősítése s a hazai beruházásokat, vállalkozásokat élénkítő egyéb

intézkedések következtében, ez a jövő politikusainak felelőssége. Az ösztönzés, a körülmények, a lehetőségek biztosítása, megteremtése közös érdekünk.

4. A cigányság, a cigány vezetők felelőssége, új keretek

A cigányság jövőbeni sorsa nem csupán a többségi társadalom befogadási készségétől, az ország rendjének helyreállításától, a gazdaság fellendülésétől, de a romák/cigányok együttműködésétől is függ. S e ponton nem kerülhető meg a cigányság vezetőinek felelőssége. A korruptság, a sikkasztás, saját pecsenyéik sütögetése megengedhetetlen, súlyos, elítélendő, népük és az egész ország ellen elkövetett, megfelelő retorzió után kiáltó bűncselekmény. Az ilyen embereknek nem lehet helyük a cigányság élén, hisz róluk véleményt alkotva ítéli meg a többség a cigányok egészét. S ugyanígy hasznavehetetlenek azok is, akiket a cigányok „díscigányoknak” neveznek; akik beültetve egy-egy minisztériumba – tisztelet az igen kevés kivételnek – már elfelejtették, honnan jöttek, kiket képviselnek, mi lenne az igazi feladatuk. Csupán díszként – mint az árvalányhaj a kalapra tűzve – mutatnak egy-egy tanácskozáson, bukkannak fel különböző pártok színeiben. Megkerülhetetlen azon értelmiségi cigányok felelőssége is, akik nem határolódtak el a fenti vezetőktől, nem szólaltak meg akkor, amikor kellett volna, nem szolgálták a megbékélést, a közös út megtalálását, inkább szították a „magyarellenes” hangulatot. Ideje, hogy az alkalmatlanná vált reprezentánsok átadják helyüket azoknak a tanult, értelmes, tisztességes cigány embereknek (fiataloknak és korosabbaknak), akik készek az értelmes együttműködésre, példaképpül, húzóerőül szolgálhatnak a cigányok széles tömegei számára, s a többség elismerését, megbecsülését is képesek kivívni.

A cigányság helyzetének rendezése – amit remélhetően immár minél többen nem csupán „cigányügynek”, hanem nemzeti ügynek tekintenek – nem folytatható olyan keretek között, mint az elmúlt húsz évben. A rendszerváltás óta a munka irányítása ugyanis hat különféle tárcához, a koordinálás négy szervezethez tartozott – látjuk, milyen eredménnyel. Tárcaközi egyeztetésekkel, referensek tárgyalásaival, pályázati pénzekre támaszkodva nem lehet megoldani hazánk egyik legsúlyosabb kérdését. A feladat nagyságához mérten csak egy önálló, cigány és nem cigány szakemberekből álló, az ország minden szegletét felölelő, a civilszervezetekkel, az egyházak cigánypasztorációs törekvéseivel együttműködő, a helyi

állapotokat, kezdeményezéseket jól ismerő, átfogó, összehangolt programot megvalósító minisztérium tud hatékony munkát végezni.

Mindehhez azonban mindenekelőtt közmegegyezésre, nemzeti akaratra, összefogásra van szükség. Így – s csak így – születhet egy olyan Magyarország, amelyre mindannyian újra büszkék lehetünk.

*Romológus, egyetemi oktató PTE NTI Oktatás és Társadalom Doktori Iskola, Semmelweis Egyetem
Budapest, Szegedi Tudományegyetem, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola*